

KOSSUTH FOGSÁGA.

(Kossuth eddig ismeretlen levelei a M. Kir. Hadtörténelmi Levéltárban őrzött eredeti okmányok alapján.)

KOSSUTH szabadságharc előtti életének talán legjelentősebb korszaka az a három év volt, amelyet, mint politikai fogoly, a budai várban töltött. Bár az ellene emelt vádak kizárólag politikai természetűek voltak, az akkori abszolutisztikus kormányforma szelleméhez híven, elfogatását és fogvatartását a bécsi kormány a katonaságra bízta. A katonai hatóságok, elsősorban a Budán működő magyarországi «Főhadparancsnokság» («Generalkommando für das Königreich Ungarn») és a budai várparancsnokság szerepe ebben a kérdésben eddig nem volt tisztázva, mert úgy a bécsi Kriegsarchiv, mint a volt közös hadügyminisztérium, ezeket a nagyon bizalmas természetű levelezéseket zár alatt tartotta. Most azonban már módunkban van a m. kir. hadtörténelmi levéltárhoz került iratanyagból napvilágra hozni sok eddig ismeretlen részletet, s ezekben Kossuthnak néhány eddig még nyilvánosságra nem jutott levelét is.

Kossuth fogságának tehát csupán katonai vonatkozásaival fogunk itt foglalkozni, mintegy kiegészítésül azoknak a történelmi munkáknak, melyek Kossuth hűtlenségi perét behatóan tárgyalják.

Sajnos, a rendelkezésre álló forrásanyag nem teljes. Csupán az 1837. évről, tehát Kossuth elfogatásáról és fogságának első évéről rendelkezünk bőséges okmányokkal a Generalkommando levéltárában. A többi évről szóló iratanyag elkallódott. A Bécsben még megtalálható régi elenchesokban, titkos iktatókönyvekben Kossuth fogságára vonatkozó legtöbb feljegyzés mellett ott áll a pirosbetűs szó: «cassiert», ami annyit jelent, hogy az idevágó iratanyagot megsemmisítették.

Néhány iktatóban, a rovatokban (nemcsak Kossuth ügyében, hanem más bizalmas, főleg politikai természetű ügyekben is) gyakran ezt a megjegyzést találhatjuk: «der Akt wurde ausgehoben». — Hogy mikor, kicsoda, hová vitte s mit csinált az aktával, arról a néma lapok nem adnak felvilágosítást.

Annál fontosabb tehát, hogy legalább a megmaradt hiteles forrásanyagot feldolgozva, olyan adatokkal gyarapítsuk Kossuth Lajos életének történetét, amelyek — bár személyének és működésének megítélésére döntő befolyást vagy újabb megvilágítást nem tartalmaznak — hű képét adják a katonai hatóságok vele szemben tanusított magatartásának. Itt közlendő leveleinek pedig családi és személyi vonatkozásokon túlmenő érdekességet kölcsönöz az a hév, lángoló hazaszeretet, korlátokat nem tűró szabadság utáni vágy, amely a gyakran költői lendülettel megírt levelek minden sorából kiárad.

Hogy Kossuth három évig tartó fogsága alatt hány levelet írt és kapott, azt pontosan megállapítani nem tudjuk. Eddig 49 — általa írt — levélről van biztos tudomásunk. Ezeket báró Wesselényi Miklós gyűjtötte és részben

másolta és egy zöldkötésű könyvben a Wesselényi család irattárában őrizte. E leveleknek nyilvánosságra hozatalára idősebb Szinnyi József 1888-ban Kossuthtól engedélyt kért. Kossuth udvarias levélben a kérést elutasította, mert nem tartotta időszerűnek, hogy a levelek családi vonatkozásai nyilvánosan közzéteszenek. A levelek jórésze azonban mégis napvilágot látott, mert dr. Kardos Samu «Régi Okiratok és Levelek Tára» című folyóiratában, Debrecenben, 1905-ben megkezdte a 49 levél közlését és azokból 26-ot közölt is. A lap megszűnván, a közlés 1906-ban félbeszakadt.

A főhadparancsnokság irattárában több olyan levelet sikerült felkutatnom, amelyek az említett 49 levél között nem fordulnak elő, tehát eddig valószínűleg még nem ismeretesek. Ezek a levelek jórészt olyanok, amelyeket Lederer vagy Beöthy szerint aggályos tartalmuk miatt nem továbbítottak, hanem Kossuthnak visszaadtak és a másolatot a főhadparancsnokság irattárába helyezték.

I. Kossuth elfogatása.

Mint ismeretes, Kossuth az 1832—1836-iki országgyűlés üléseiről, «Országgyűlési Tudósítások» címen, kézzel írott és sokszorosított közleményekkel Pozsonyból tájékoztatta az ország közönségét az országgyűlésen tárgyalt ügyekről. Az országgyűlés berekesztése után a tudósítások utolsó számában közölte olvasóközönségével, hogy levelezéseit más cím alatt fogja Pestről folytatni.

«Törvényhatósági Tudósítások» cím alatt folytatott vállalkozása nagy lelkesedésre talált országszerte. Ez az írott lap volt akkor az egyetlen sajtószerv, amely a hazafias nemzeti irányt képviselte. Érthető tehát, hogy a bécsi kormány ebben az írott lapban, főleg pedig annak szerkesztőjében és szellemi vezérében látta legveszedelmesebb ellenségét. A «Törvényhatósági Tudósításokat» a kormány betiltotta. A vármegyék felzúdulva követelték e rendelet visszavonását. A kormány erre megvonta a lapnak postán való szállítási jogát. De ezzel sem értek célt, a lap kézről-kézre járt és tovább terjedt az országban. Amikor azután *Lovassy László*t és jurátus társait¹ a kormány 1836 májusában katonai karhatalommal elfogatta forradalmi eszmék terjesztése és felségsértés miatt, Kossuth oly szenvedélyes hangú cikket írt, hogy a bécsi kormány dühe a végsőkig fokozódott. A nádor a lap terjesztését 1836 október 2-án kelt rendeletével újból betiltotta. Kossuth ennek a rendeletnek sem engedelmeskedett, hanem lapjának következő számát szétküldve, Pest vármegyéhez panaszt terjesztett fel, amelyben kijelentette, hogy a nádor rendelete a magyar alkotmányba, a nyilvánosság jogába ütközik, tehát törvénytelen.

A bécsi kormány ekkor arra a meggyőződésre jutott, hogy az ellene irányult izgatásnak csak úgy vehet véget, ha Kossuthot ártalmatlanná teszi.

Ferdinánd király Magyarország akkori katonai főparancsnokát, báró *Lederer Ignác* lovassági tábornokot² bírta meg, alábbi kéziratral, Kossuth Lajos letartóztatásával:³

¹ Lovassy Ferenc, Lapsánszky János, Tormássy János.

² Báró Lederer Ignác lovassági tábornok, a Mária Terézia-rend lovagja, ugyanaz, aki ellen az egyetemi ifjúság 1848. V. 10-én az ismert tüntetést — macskazenét — rendezte. (1769—1849.)

³ Generalkommando Präs. geheim Nr. 76. 1837. V. 5. Az összes itt feldolgozott rendeletek és levelezések a m. kir. hadtörténelmi levéltár I/2. osztályában II/18. gyűjtőszám alatt őriztetnek. (Bűnügyi iratok.)

«Kedves báró Lederer!

E kéziratom beérkezte után azonnal intézkedjék, hogy Kossuth Lajos budapesti ügyvédet katonai karhatalom egy királyi fiscus közreműködésével — akinek kirendelésére a kir. ügyek igazgatóját (Causarum Regalium Director) egyidejűleg utasítottam — még az éj folyamán letartóztassa és a budai várba kísérje.

Összes iratait egyidejűleg koboztassa el. Ismerve az Ön kipróbált tapasztalatait és belátását, bizom abban, hogy mindazon intézkedések, amelyek a letartóztatásra és az azután szükséges teendőkre vonatkoznak, kellő elővigyázattal lesznek végrehajtva. Felhatalmazom Önt, hogy mindazokat a nyílt parancsokat, amelyek Kossuth letartóztatásának és iratai elkobzásának foganatosítására szükségesek, a kijelölendő vezénylő tiszteknek jelen parancsomra való hivatkozással kiadja és azt a tisztet is ellássa nyílt parancsal, aki a kir. ügyek igazgatójától egy kir. fiscus kirendelését fogja kieszközölni.

Kossuthnak a budai várba való beszállítása és megfelelő elhelyezése után, azonnal küldjön jelentést közvetlenül Nekem, s a következő eseményekről a jövőben, előírt szolgálati úton a legfőbb haditanács elnökének.
Bécs, 1837. május 3. Ferdinand s. k.»

Lederer báró e legfelsőbb kéziratot következő napon, május 4-ikén délután 2 óraker kapta meg s azonnal intézkedett Kossuth elfogatásáról.

Kossuth Lajost május 4-éről 5-ére virradó éjjel 1 óraker a Zugliget egyik villájában (ma a Haggemacher-család tulajdonában levő «Istenszem» nyaraló) — ahol ő üdülés céljából tartózkodott — elfogták és hajnali ¼ óraker a budai várban, a bécsi kapu mellett fekvő *József-kaszárnyába* vitték.¹ Az elfogatás közelebbi körülményeit megtudjuk Lederer tábornoknak azon jelentéseiből, amelyeket május 5-én reggel 8 óraker külön futárral a császárhoz és délben a Hofkriegsrat elnökéhez, *gróf Hardegg* lovassági tábornokhoz küldött.² Ezek szerint az elfogatást végrehajtó katonai járőr a 2. sz. Alexander-ezred gránátos osztályához tartozott, *gróf Zedtwitz Vilmos* kapitány³ parancsnoksága alatt, aki *Eötvös József* kir. fiscus kíséretében a Svábhegyen keresztül gyalogolva, koromsötét éjjel, erős viharban közelítette meg észrevétlenül Kossuth pihenőhelyét. Zedtwitz gróf megbízását, Lederer jelentése szerint, oly ügyesen hajtotta végre, hogy őt magasabb kítüntetés adományozására javaslatba is hozta.

Kossuth iratainak pesti lakásán való lefoglalása körül azonban már nem jártak el ilyen pontossággal. Lederer azt kívánta bessenyői *Beöthy Sándor* causarum directortól, hogy az iratok elkobzása az elfogatással egy időben történjék. Mivel azonban erre a feladatra Beöthy nem tudott éjjel két kir. fiscust találni, elrendelte, hogy Eötvös kir. fiscus végezze el ezt a feladatot is, Kossuthnak a várba való bekísérése után.

Igy hát a bizottság, mely *Eötvösből*, *gróf Zedtwitzből* és *Strompf György* pesti térparancsnoksági kapitányból állott, csak reggel ¼ óraker jelenhetett

¹ «Joseph Bastionskaserne» ma a Verbóczy-utca 9. sz. ház — a pénzügyminiszterium gazdasági hivatala áll e helyen.

² Generalkommando Präs. geheim. Nr. 76. 1837. V. 5.

³ Tehát nem Thurn kapitány, mint valószínűleg Gracza György ismert munkája nyomán az 1927. november 6-iki Kossuth-szobor leleplezés alkalmával a legtöbb napilap írta és nem báró Inkey (Hegedüs Loránt «Kossuth» színjátékában).

meg Kossuth pesti lakásán és az iratok átvizsgálását és elkobzását $\frac{1}{2}$ órára el is végezte.

Mint a későbbi iratokból kitűnik, a házkutatás nem sok eredménnyel járt. Ennek okát Lederer tábornok abban keresi, hogy Kossuth letartóztatásakor elmulasztották vele lakó inasát is elfogni. Annak tehát ideje volt még éjjel berohanni a városba Kossuth bizalmas barátjához, kisjókai *Ágoston József* ügyvédhez és vele együtt eltüntetni a gyanús iratokat. Ennek bizonyítéka az is, hogy Kossuth családtagjai a házkutatást meglehetősen nyugalommal túrték, mert tudták, hogy a bizottság úgy sem fog semmit sem találni.

Kossuthot ideiglenesen a kaszárnya egyik szobájába csukták, amelynek ablaka szűk utcára nyílt. Abból, hogy a Kossuth elfogatását elrendelő irat Ferdinánd császár sajátkezűleg aláírt legfelsőbb parancsa volt, Lederer tábornok következtethette, hogy a budai vár foglya különösen fontos, politikailag veszélyes egyén. Így hát vele bár szigorúan, az előírt szabályoknak megfelelően, de némi tartózkodással és tisztelettel bánt. Jelentéseiben Kossuthról mint államfogolyról «Staatsgefangener» beszél, s minden utasításából kitűnik, hogy milyen fontosságot tulajdonít az ügynek, s mennyire igyekszik úgy a Hofkriegsrat, mint a caesarum director utasításait hajszálpontossággal teljesíteni. Némileg zavarban is volt. Nem tudta, hogy bánjon egy ilyen fontos államfogollyal, hiszen a katonai szabályok erről nem intézkednek. Ezért tehát Kossuth bekísérése után utasítást kért Beöthy directortól, de ezt be sem várva, saját hatáskörében is intézkedve, a budai várparancsnokságnak megparancsolta a következőket: ¹ A letartóztatott Kossuth Lajos ügyvédhez a várparancsnok személyes felelőssége mellett a kir. fiscuson kívül senkit sem szabad beengedni, aki nem hozza magával Beöthy director írásbeli engedélyét. Bárki látogatná is meg a foglyot, a látogatásnál a térparancsnoksághoz beosztott *Sebes* főhadnagy-
nak okvetlenül jelen kell lennie, sőt a porkolábnak sem szabad a szobába belépni *Sebes* főhadnagy kíséréte nélkül. Kossuthal kellő tisztelettel kell bánni, de ruháit alaposan átkutatni, nehogy valami szerszám maradjon birtokában, amellyel önmagának árthatna vagy pedig kiszabadulását elősegíthetné. A kályhát, az ablakokat, az ajtót pontosan meg kell vizsgálni s ha az célra kijelölt új cella — amelyet most takarítanak és meszelnek — a holnapi nap folyamán készen lesz, akkor a foglyot szigorú őrizet mellett oda kell átkísérni. Őrszemet kell állítani a jelenlegi szoba utcai ablaka alá is, töltött fegyverrel. A térparancsnok napjában egyszer, *Sebes* főhadnagy naponként kétszer-háromszor, a porkoláb pedig naponként többször vizsgálja meg Kossuth szobáját. E szemléknek időpontját természetesen változtatni kell. Röviden: Ófelsége határozott utasítására minden ellenőrző szervnek szigorú kötelessége ezt a veszélyes államfoglyot lelkiismeretesen őrizni. A kaszárnya kapujában, továbbá a hátsó ablak mellett felállított őrszemeket ki kell oktatni, hogy senkinek se engedjék meg a kaszárnya épületéhez való közeledést. A budai katonai tűzoltókészültség lovai legyenek 2 nap és 2 éjjelen keresztül nyereg alatt, hogy rövid utasításra, ha szükséges, karhatalmi célra készen álljanak.

Május 6-án megkapta Lederer tábornok Beöthy intézkedését a fogollyal való bánásmódról. ² Eszerint egy őrszemet kell a cella ajtaja elé, egyet pedig az ablak elé állítani. Szükségtelen azonban, hogy a cellában is álljon őr. A fogoly élelmezését következőképen szabályozza: reggeli, ebédre 4, vacsorára 2 fogás.

¹ Generalkommando Präs. geheim. Nr. 76. 1837. V. 15.

² Generalkommando Präs. geheim. Nr. 78. 1837. V. 6.

Az ellátás költségeit, valamint a világítás, majd később a fűtés költségeit a kamarai főszámvevőhivatal fogja kifizetni. A fogolynak szabad dohányozni és olvasni, de senkivel sem érintkezhet sem írásban, sem szóval. Hivatalos közegek csakis az ő (Beöthy) aláírásával ellátott engedélyével léphetnek cellájába.

II. A fogság első napjai.

Kossuth, mint érthető, nehezen viselte a fogságot és ezért mindjárt az első nap megkísérelte, hogy családjával és barátaival a kapcsolatot helyreállítsa. Május 6-án este kiszakítva a nála hagyott könyvek első és utolsó tiszta lapját, több üzenetet írt, amelyeket ablakán kidobott azon reményben, hogy az ott sétáló őrszem talán jóindulatú ember és tervét elősegíti. Ebben azonban csalódott. Próbálkozásáról a főhadparancsnokság a következőképen számol be a legfőbb haditanácsnak:¹

Kossuth május 6-án este 9 óra tájban 3 cédulát dobott ki tomlőce ablakán az utcára. Az átkutatás dacára a zsebében maradt kis ceruzadarabbal írta üzeneteit. Az ablakon keresztül olaszul szólította meg az ott őrködő *Fernandó Riboldi* nevű közkatonát, ki a Söldenhofen gyalogezredhez tartozott (23. sorgyalogezred) és megkérte, hogy vigye el üzeneteit Pestre. A katona azonban ezt nem tette meg, hanem felváltása után a cédulát beszolgáltatta a porkolábnak. A várparancsnokság ezután beszögeztette az ablakszárnyakat addig is, amíg Kossuth a másik, biztosabb cellába kerül, ahová őt május 7-én valóban át is kísérték s amelynek egyetlen ablaka a kaszárnya udvarára nyílott. A várparancsnokság azonnal elvette az összes könyveket, melyek a cellájában voltak.

Kossuth engedélyt kért arra, hogy őt szülei meglátogathassák. Lederer ugyan kérését tovább terjesztette, de hozzáfűzte, hogy ismerve Kossuth megátalkodott jellemét és szüleinek, különösen édes anyjának rebellis természetét, nem javasolja az engedély megadását. Attól tart, hogy ez a találkozás az ügy hátrányára lenne. Példa erre az elfogott Lovassy juratus esete, akit a *causarum director* engedélyével édesapja meglátogatott, de ahelyett, hogy családi dolgokról beszéltek volna, periket tárgyalták s az apa így hát úgyszólván hatósági engedéllyel oktathatta ki a fiát a teendőkre. Ez történhetne a Kossuth esetében is. Egyébként a család ma délután 4 órakor Kossuth számára könyveket, fehérneműt, ujságot, egy fuvolát és édesanyjának egy levelét küldte a várba, *Czinege* kir. fiscus engedélyével. Lederer tábornok a tárgyakat az engedély dacára visszaküldte azzal a megjegyzéssel, hogyha a *causarum director* az engedélyt megadja, dacára annak, hogy most már tudja, hogy Kossuth mire használta fel a könyvek egyes lapjait, akkor nincs kifogása a tárgyak beküldése ellen.

Kossuth letartóztatásának híre Budán és Pesten hamar elterjedt. A közvélemény szenvedélyes hangon nyilatkozott a bécsi kormány erőszakos és törvénytelen eljárása ellen, a radikálisok — mint rendesen — ok nélkül szidják a kormányt, írja Lederer,² felelőtlen suhancok Eötvös kir. fiscus ablakait betörték és szándékuk ezt a tüntetést *Cziráky Antal* gróf nádorhelyettes, országbíró és Beöthy lakásai előtt is megismételni. A városparancsnokság szigorú őrzőrendelt a veszélyeztetett helyekre. Azután a röpcédulákat is elkobozták, amelyek

¹ Generalkommando Präs. geheim. Nr. 85. 1837. V. 7.

² Generalkommando Präs. geheim. Nr. 89. 1837. V. 8.

magyar, német és latin nyelven kifejtik, hogy nem Sobri Jóskát és Milfaitot kellene felakasztani, hanem a nádort, Cziráky Antal grófit, a *causarum director* és Eötvös *fiscust*. A kaszinóban (Széchényi István «Nemzeti Casinója») néhányan úgy nyilatkoztak, hogy Kossuth letartóztatása nem történt volna meg, ha a nádor Ófensége nem beteg, mert ő már ilyenfajta letartóztatásokat néhányszor meghiusított, jegyzi meg Lederer kissé epés célzatossággal.

Kossuth szülei minden módon igyekeztek börtönbe zárt fiúkkal érintkezést keresni. Sürgető kéréseiknek a *causarum director* végül is nem mondhattott ellent és közölte Lederer tábornokkal azokat a módozatokat, amelyek szerint a fogoly szüleivel levelezhet.¹ Beöthy intézkedéseit azután a főhadparancsnokság alábbi részletes utasítás alakjában adta ki május 9-én a várparancsnokságnak.

Mivel Kossuth a nála levő könyveket — mint már tudjuk — arra használta fel, hogy abból lapokat kiszakítva, üzeneteket akart az őrtálló katoná útján fogságából kicsempészni, könyveket és hírlapokat hozzá bevinni tilos. A *causarum director* azonban megengedi neki, hogy szüleinek leveleket írasson, még pedig hetenként kétszer. A levélíráshoz szükséges levélpapírt és írószereket csak közvetlenül az írás megkezdése előtt adhatja át Kossuthnak Sebes főhadnagy, akinek minden levélírásnál jelen kell lennie. Ha a fogoly levelét befejezte, akkor Sebes főhadnagy azt átveszi s a felmaradt papírt és írószereket is azonnal kiviszi a tömlőcből. A levelet haladéktalanul elolvassa, arról másolatot készít és azt német nyelvre is lefordítja. A levél másolatát és a német fordítást a várparancsnokság azonnal felterjeszti a főhadparancsnoksághoz, az eredeti levelet pedig a főhadparancsnokság útján Beöthy igazgatóhoz távbíjtja.

Kossuth levelezésénél zilahi *Sebes Károly* főhadnagynak, a várparancsnokság tisztjének, fontos szerepe volt. A főhadparancsnokság őt, mint magyar embert, «als Nationalungar», főleg azért osztotta be a Kossuthal való érintkezés megkönnyítésére, mert magyar anyanyelvű és németül is tökéletesen tudott. Mint látni fogjuk, később is, amikor Kossuth őrizetére még más tisztet is rendeltek ki, Sebes főhadnagynak a megbízatása épségben marad. A főhadparancsnokságnak az az intézkedése, hogy minden levélről másolatot készítettett s azt az iratok között elhelyezte, az utókor részére nagyon üdvös intézkedés volt, mert ilyen módon jutottunk több olyan levélnek a birtokába, amelyeket a *causarum director* veszélyes tartalmuk miatt nem továbbított, hanem megsemmisített vagy Kossuthnak visszaküldött.

Sebes főhadnagynak feladata volt Kossuthot minden egyes alkalommal figyelmeztetni arra, hogy levelében kizárólag családi ügyekkel foglalkozzék és kerüljön mindennemű politikai vagy hazafias elmefuttatást. A főparancsnokság — mint a levelezést szabályozó ügyirat előadóiéből kitűnik — eredetileg hetenként csak «egyszer» akarta megengedni a levélírást. Ezt a szigorú megszorítást a parancsnokság katonai osztályának főnöke, lovag *Rousseau D'Happoncourt Lipót* alezredes sajátkezü tollvonásával hetenként «kétszerre» enyhítette. Talán mint francia emigráns családból származó ember, némileg rokonszenvezett a nemzeti ügygel, mert későbbi aktákban is találunk Kossuth javára történő helyesbítéseket az ő kezeírásával.

Bár Kossuth most már a kaszárnya egy elkülönített, tömlőcnek alkalmas helyiségében volt elhelyezve, a főhadparancsnokság jónak látta az őrizetére kirendelendő őrségnek különösen megbízható legénységéből való összeállítását,

¹ Generalkommando Präs. geheim. Nr. 93. 1837. V. 9.

Utásította a várparancsnokságot,¹ hogy válogassa össze Buda és Pest helyőrségéből azokat az egyéneket, akik ezredparancsnokuk javaslata alapján erre a fontos feladatra különösen alkalmasak. Ezekből az emberekből állítsák össze az őrséget oly változtatással azonban, hogy még ezek az emberek sem tudhassák, hogy melyik nap kerül reájuk a sor. Mindezeket az intézkedéseket titokban kell előkészíteni, Kossuthnak a neve sehol se szerepeljen.

III. A megyék hangulata.

A Kossuth elfogatása miatti elkeseredett hangulat Pesten és az országban mindinkább erősödött, különösen akkor, amikor május 7-én és 8-án a caesarum director utasítására a pesti városparancsnok, *Schmeling Károly* tábornok, házkutatást tartatott Kossuth ügyvédi irodájában. Erről, valamint a Pestvármegyében május 8-án tartott megyegyűlésről Lederer tábornok az alábbiakban tesz jelentést a legfőbb haditanács elnökének.²

Beöthy director kívánságára Kossuth irodájának — amely a Dorottya-utcában, a Kaszinóval átellenben feküdt — átkutatását minden feltűnés nélkül kell még május 7-én este végrehajtani, s annál csak két térparancsnoki tiszt legyen jelen. Legénységet csak abban az esetben kell kirendelni, ha ellenszegülésről lenne szó. Schmeling tábornok figyelmeztette Beöthyt, hogy vasárnap lévén, a házkutatás este nem lesz foganatosítható, mert valószínűleg nem lesz senki sem otthon s akkor máris feltűnik, hogy katonai személyek járnak a házban és keresik Kossuth irodáját. De Beöthy ragaszkodott ahhoz, hogy a házkutatást még aznap este 10 óraker végrehajtsák. Schmelingnek volt igaza. Hasztalan zörgettek Kossuth irodájának ajtaján, senki sem jelentkezett. A kutató bizottság tehát 8-án reggel 1/2 óraker újból kénytelen volt felkeresni az irodáját. Ott találták Kossuth «titoknokát», aki igen mentegőzött, hogy tegnap este nem hallottak semmit és ezért nem nyitották ki az ajtót. A titoknok éppen 25—30 borítékot akart leragasztani, amelyekben értesítette Kossuth «Tudositásai»-nak előfizetőit, hogy a lap szerkesztője a budai vár foglya, tehát több «Tudositást» nem adhat ki. A házkutatásnál jelenlevő kir. ügyész minden papírosat magához vett, de feltűnő kevés iratot talált. Ezen nem lehet csodálkozni — mondja Lederer — hiszen köztudomású, hogy Kossuth inasa a letartóztatáskor a Zugligetből besietett a városba és urának sorsáról szüleinek és barátainak jelentést tehetett. Lederer azután alaposan megmondja véleményét a házkutatások ilyen ügyetlen módon való elrendeléséről, mert hiszen — mint mondja — hogy ha három nap is elmulhatott addig, míg Kossuth irodáját elfogatása után felkutatják, amikor már az egész város értesült az elfogatásról, akkor lehetetlen eredményt remélni.

Az ország hangulatáról Lederer a következőket jelenti: Valamennyi vármegye Pestről felszólítást kapott, hogy Ófelségéhez küldöttséget indítson úgy Kossuth, mint a Kufsteinben bebörtönözött juratusok érdekében.

A megyék azt kívánják, hogy ezek a fiatalemberek büntetésüket ne külföldi tömlőcökben, hanem Magyarországon töltsék el. Huszonhárom megye azonban nem hajlandó Pestmegyének ezt az indítványát elfogadni. Nyitra megyében az ottani követet, *Balogh Jánost* ellenszenvvel fogadták. Szemére vetették túlkapásait, hogy a megyét zsarolja, azután hogy nem törődik fele-

¹ Generalkommando Präs. geheim. Nr. 93. 1837. V. 9.

² Generalkommando Präs. geheim. Nr. 94. 1837. V. 9.

ségével és családjával, nem jó hazafi, sőt mi több, a tanácssteremben felakasztott litografirozott képét is eltávolították. Pesten május 8-án részleges megyegyűlés volt, amelyen elhatározták, hogy 22-ére nagy közgyűlést hívnak egybe, amely kizárólag Kossuth ügyével fog foglalkozni. A megyegyűlésen, amelynek összehívását Ágoston ügyvéd szorgalmazta, *Fáy Mózes* volt a főszonek. Kossuth helyébe a «Tudósítások» szerkesztésére 20 szerkesztőt akarnak kijelölni, s hogy ha ez nem lenne elegendő, akkor néhány százat fognak megnevezni. Ily sok embert azután a kormány nem tehet ártalmatlanná. Gróf *Ráday Gedeon*, *Ágoston József*, *Fáy Mózes*, *Engel*, *Palay István* és *Vörösmarty Mihály* titkos összejöveleteket tartanak, melyeknek kezdeményezője báró *Wesselényi Miklós*.

Ágoston és az ellenzék több tagja az ország különböző részeibe utaztak, hogy minél több nemes embert harangozzanak össze a 22-i közgyűlésre. *Dubraviczky Simon* alispán attól tart, hogy ez a közgyűlés igen viharos lesz.

Lederer tábornok még ugyanezen a napon — május 9-én — szigorú utasítást küld báró *Paccassy Ferenc* ezredes, pozsonyi hadkiegészítő kerületi parancsnoknak is,¹ hogy kísérje figyelemmel a hatáskörébe tartozó toborzó járásokban, különösen Pozsony, Nyitra és Trencsén megyékben esetleg ide-oda utazó lázítókat. Kifogásolja azt, hogy a megyék hangulatáról a katonai helyi hatóságok nem tájékoztatják kellőképen a budai főparancsnokságot. Ennek bizonyítéka az is, hogy például *Balogh* követnek nyitrai kudarcáról eddig jelentés nem érkezett, holott ez az eset nagyon fontos, mert annak jele lehet, hogy ebben a megyében a kormányt támogató hangulat terjed, ha ilyen Pestről irányított ellenzéki embert, mint *Baloghot*, saját megyéjében lehurrogják. A toborzó tisztek kötelességévé teszi, hogy különösen Kossuth elfogatásával kapcsolatos észleleteikről, kerületeikben folyó szóbeszédekről, azonnal bizalmas jelentéseket küldjenek.

Lederer véleménye szerint, az ország «gutgesinnt» lakossága nagyon áhitozik a rend és a nyugalom után. Kossuth elfogatása ezekre az emberekre nagyon üdvös hatással van, mert bátorságuk nőni fog, ha látják azt, hogy a kormány milyen szigorúan bánik a rendbontókkal.

IV. Kossuth ellenőrzése.

Kossuth őrizete igen nagy gondot okozott Lederer tábornoknak. Jól tudta azt, hogy minden jelentés, intézkedés, amely Kossuth személyével és fogságával foglalkozik, végeredményben Bécsbe kerül, s ott nem csupán a *Staatskonferenz* — tehát az egész osztrák-magyar birodalom sorsát intéző legfőbb szerv — tudomására jut, hanem — mint azt az iktatókönyvek megjegyzéseiből megállapíthatjuk — a bécsi legfőbb haditanács minden Kossuthról szóló ügydarabot a mindenható kancellárhoz, *Metternich Kelemen* herceghez is továbbított és minden fontosabb döntés előtt az ő véleményét is kikérte.

Kossuthot most már biztos cellába zárták, megbízható legénység kirendeléséről is gondoskodtak, de Lederer tábornoknak ez még nem volt elég. A Kossuth mellé mintegy tolmácként kirendelt Sebes főhadnagynak más elfoglaltsága is volt, így jónak látta Lederer, hogy a fogoly őrizetére külön, csakis ezzel a szolgálattal megbízott tiszttel jelöltessék ki, még pedig olyan ember, akinek ily téren tapasztalatai vannak és akinek nemzetiségi megbízhatóságához szó nem fér. Ezért a legfőbb haditanács beleegyezésével a főhadparancsnokság

¹ Generalkommando Präs. geheim. Nr. 94. 1837. V. 9.

május 12-én kinevezte¹ az estei Ferenc Ferdinánd (32. számú) gyalogezredhez tartozó *Stocklassa Ferenc* morva származású főhadnagyot, a Kossuth őrizetére kirendelt őrség parancsnokává. Stocklassa eddig a Neugebäude (új épület)-ben őrzött különösen veszélyes politikai foglyok felügyeletével volt megbízva. Azonnal jelentkeznie kellett a budai várparancsnokságnál, ahol Kossuth őrizetén kívül még az ugyancsak itt bebörtönözött Tormássy jurátus őrizetét is rábízták. Megfigyeléseiről rendszeres naplót vezetett s ezt minden szombaton felterjesztette a főhadparancsnoksághoz. A tömlőc kulcsát köteles volt magánál őrizni, nappal is csak akkor adhatta oda azt Sebes főhadnagynak, ha a várból el kellett neki rövid időre távoznia. Stocklassa és Sebes főhadnagy e nehéz szolgálatban kölcsönösen támogatták egymást. Egyiknek állandóan a várban kellett tartózkodnia. Ha valaki felsőbb hatósági engedéllyel Kossuth cellájába akart belépni, akkor a porkoláb a kulcsért jelentkezett Stocklassa főhadnagynál és csak az ő (vagy Sebes főhadnagy) jelenlétében lehetett a cella ajtaját kinyitni. A Kossuthnak szánt élelmiszereket és minden egyéb beküldött cikket szintén a tisztnek kellett megvizsgálni. Tekintettel arra a nehéz szolgálatra, amely ilyformán Stocklassa főhadnagyra hárult, a főhadparancsnokság javasolta, hogy neki külön pótdíj gyanánt napi egy forint utaltassék ki. Stocklassa megbízatását és a külön pótdíj kiutalását a legfőbb haditanács elnöke május 17-én engedélyezte.

Kossuth fogságának első két hete reá nézve vigasztalan egyhangúságban telt el. Levelet eddig hozzátartozóival nem válthatott, s könyveit is elszedték. Úgy látszik azonban, hogy a sorsát intéző magasabb funkcionáriusok szívében némi enyhülés vert közben gyökeret, mert Beöthy causarum director május 13-án arról értesíti Lederer tábornokot, hogy gróf Cziráky Antal országbíró, nádorhelyettes megengedte, hogy Kossuthnak ismét lehessen könyveket beküldeni és azután hírlapokat, köztük az *«Allgemeine Zeitung»*-ot,² továbbá kedvenc hangszerét, fuvoláját. Természetes azonban, hogy mindent előzőleg át kell vizsgálni. Az *«Allgemeine Zeitung»*-ra a Kossuthot őrző tiszt fizetett elő a kincstár terhére.

Lederer két nap mulva válaszolt³ erre az utasításra és közölte a causarum directorral, hogy az újságot megrendelte és Kossuthnak beküldte *Shakespeare* műveit angol nyelven, *Walker* szótárával együtt. Fuvola behozatalát azonban nem engedélyezheti, úgyszintén nem engedheti meg — mindaddig, amíg magasabb helyről engedélyt nem kap — a «Jelenkor», «Társalkodó», «Athenaeum» stb. más magyar újságok beküldését a következő okokból: A fuvola hangja elárulja a helyet, ahol Kossuth el van zárva, azután — mint ilyen esetben már előfordult — a fuvolán különböző, esetleg hozzátartozóival már előre megbeszélt melódiákat játszhatna s ezzel jeleket adhat. A magyar lapokat azért nem szeretné Kossuth kezeihez juttatni, mert azokban előfordulhat olyan hír is, amelynek vele való közlése nem kívánatos. A felsorolt könyvekben kívül még *Arnold* angol nyelvtanát és két francia szótárt is beküldtek a fogoly cellájába.

Mindezeket az itt felsorolt dolgokat Kossuth szülei, édesanyjának egy levele kíséretében küldték a budai várba. Ez a levél Lederernek nem nagyon

¹ Generalkommando Präs. geheim. Nr. 100. 1837. V. 12.

² «Allgemeine Zeitung» mit Allerhöchsten Privilegien. Alapította J. G. Cotta, 1789-ben Stuttgartban. 1810 óta Augsburgban jelent meg. Szigorúan lojális lap volt, politikai kérdésekben — mint címéből is következtethető — mérsékelt és a fennálló kormányformákhoz hű álláspontot képviselt.

³ Generalkommando Präs. geheim. Nr. 107. 1837. V. 15.

tetszett, ezért nem is továbbította, hanem róla a következőket írja Beöthynek. Kossuth édesanyjának levele igen hosszú és igen sok olyan részletet tartalmaz, amelyekből Kossuth azt hiheti, hogy fogságának szigorúsága és a kedvezmények megvonása kizárólag a katonai hatóságok akaratából történt. Ez ellen Lederer tiltakozik és kijelenti, hogy ő egyáltalán nem szándékozik Kossuth fogságát túrhetetlenné tenni, sőt ellenkezőleg, hajlandó neki mindazokat a kedvezményeket megadni, amelyek a szabályokba nem ütköznek és amelyek biztosítják azt, hogy ő a külvilágból híreket ne kapjon. Fel is sorolja Kossuthné leveléből ezeket a szerinte aggályos részleteket.

«A méltóságos fődirector úr ugy nyilatkozott, hogy mivel az eltiltás katonai kormány által történt, maga nem tehet mást, de folyamodjék ő főhercegségéhez a nádorhoz.»

«Az flautára nézve úgy nyilatkozott, hogy Tormássynak még eddig volt gitárja ez ideig és a katonai kormány vettette el tőle és neked be nem adta az könyvekkel együtt oda küldvén és az ujságokkal.»

«A levelek tsak egyszeri váltására méltóságos director ur azt mondta, hogy valamint az ő mondását, hogy minden nap is lehet, nem kell ugy betűszerint venni, ugy a katonai kormányét se. Mindenesetre kérni kell gyakrabban.»

Lederer mindezekre megjegyzi, hogy a könyveket azért kobozta el annak idején, mert Kossuth ezek révén üzeneteket próbált kicsempészni tömlöcéből, de azóta már felsőbb engedéllyel ismét kapott könyveket és írószközöket. Tormássy gitárjának elvételét sem ő, hanem felsőbb hatóság rendelte el. Ami pedig a levélváltás gyakori engedélyezését illeti, teljesen elegendőnek tartja azt, ha Kossuth szüleivel hetenként legfeljebb kétszer érintkezik. Ha azonban más irányú kedvezőbb utasítást fog kapni felsőbb helyről, azt szívesen teljesíti, kellemetlen azonban neki az, hogy ezeket a gondolatokat, melyeket Kossuth édesanyja levelében kifejt, valószínűleg ismerősei és rokonai körében is terjeszti és ezáltal a városban azt a hitet keltheti, hogy a katonai hatóságok okozzák Kossuth fogságának megszigorítását. Ez pedig nem igaz.

V. Kossuth levele.

Egy május 17-én keltezett aktában találjuk végre Kossuthnak egy levelét, amelyet a tömlöcben írt. A levélből kitűnik, hogy édesanyja levelét — Lederer aggálya ellenére — mégis megkapta.

A levél így hangzik :¹

Május 15. 1837. esti 4 órakor. Kedves jó Atyám !² A hónap 13-ikáról leveleket ma délben vettem. Tegnap előtt a 10-ikrőlí czédulát. Képzeltetik Kedves Szüleim mi örömost irnék és sokat és gyakran, de ez iránti békételenségekre csak azt felelem, hogy az ember ha szabadságát elvesztette, műszerré lesz. A fogoly olyan, mint a házallók kézi orgonája, sok hang lakik benne, de csak akkor s addig szól, mikor s a mig forgatják.

Itt az írásnál fel vigyázónak kell jelen lenni, kapok vagy küldök levelet, azt le másolják, le fordítják protocolálják s. a. t. innen a gyakori figyelmeztetés, hogy hosszú leveleket ne váltsunk, mert sok bajba kerülnek. Ez uttal csak azért irok hosszabban, hogy jövendőben mentől rövidebben irhassak.

¹ Generalkommando Präs. geheim. Nr. 108. 1837. V. 17.

² Kossuth László (1762—1839).

Édes Anyám levelében sok van, a mi sajnálom hogy irva van. Az anyai szív meleg érzelmének, sok dolog fontosnak látszik, s könnyül a fájdalom a részletes írásnál, de ki tudja hány kezeken megy keresztül a levél, és hány kéz lehet ezek közt jéghideg: mellyben az anyai érzelem gunnyá fagy. Ez pedig nagyon fáj. — Azért óvjuk magunkat ezen fájdalomtól.

Ha tudtam volna, hogy egy kis olvasás ki eszközlése, annyi keseregésekbe kerül, inkább nem akarnék soha olvasni. — Ugyan mi szörnyű vétek volt azon egy pár sorban, mellyre a leg szentebb ösztön vezetett, jó Szüleim meg nyugtatásának ösztöne; nem pedig ön sorsom változtatása; — mi szörnyű volt, hogy annak következtében édes Anyámnak keseregve kellett járnia palótáról palotába, anyai fájdmalmát az előszobák érzéketlenségein, mutatványul hordva? — Átkozott legyen az olvasás illy áron. — 'S végre ki keseregven ez aprólékosságokat Pesten, — flautámat Budáról visszaküldik, s cseppenként fogom kapni a küldött ujság lapokat. Én akartam még kérni az összes mathesisnek egy jó tanító könyvét, néhány darab krétával, hogy Euclides tudománya felejtsse velem, mint Archimeddessel a kül életet — s Fesler magyar országi és egy universalis historiát, Jósika regényeit — hogy így válogatva töltssem a hosszú napokat. De hogy édes Anyám járjon keseregve érettek; inkább nem kell. — Ugy sem örömost csinállok bajt e' jó uraknak itt — pedig egy egy levél anyi bajt okoz, mint egy Londoni Prothocollum Belgium sorsáról.

Szobám türhető — Egységem meg lehető — nem kell semmi — csak a mit nem adnak: szabadság. — Azonban ha valami tenni való adná magát elő, tegye azt édes atyám. — A gyengéd anya nem elő szobákba való — 's a kesergés vétkeshez illik — a tiszta keblü embert ártatlansága érzetében ön érzés illeti, s a milly ostoba bün a kevelység, olly szükségés tulajdon az ön érzés. — Ez emeli az embert emberré. A gyengéd anya pedig könnyen könnyükre olvad s néha tán olly helyüt is, hol nem értik az anyai könyvek néma szavait — Azért is: nichts vergeben der Würde, die der Unschuld ziemet.

Linát¹ kedvest — kedves gyermekeivel ezerszer csókolom — Testvér nincs egy szeretve a földön, mint én őt szeretem, az olly sokat szenvedőt. — Ha láthatnám őt! — 's gyermekeit, — de csak ugy mint vigasztalás alyalait, nem kik fájdmalmat hoznak és lázra ébresztenek — mert a férfit hallgatva szeret türni, ott hol a türést meg nem érdemlettnek érzi.»

A levélnek idáig tartó részét, a fiui szeretet és gyöngédség megkapó megnyilatkozását, mely a levélpapír első és második oldalát foglalta el, Beöthy caesarum director továbbításra alkalmasnak nem tartotta, hanem ezt a lapot levágta és visszaküldötte a főhadparancsnokságnak, amely azt irattárába helyezte. Igy csupán a levél folytatása — az eredeti levél 3. és 4. oldala jutott Kossuth atyjának kezeihez. Ez a folytatás így hangzik:

«Azonban nem lévén biztos láthatása felől. — áprilisi levelére (mig szabad valék, gondolkozásban el késtem) kötelességem felelni. — Hogy fiát Patakról el akarja vinni, helyeslem; nem szeretem a nevelést, melly leg fellyebb tudományos Scholasticismust ad, de a szívet és kedélyt (Gemüth) parlagon hagyja. — A Pesti iskolák ellen is sok a kifogás, — azonban még is egyik leg szebb óhajtásom lett volna, hogy Pista édes

¹ Kossuth legidősebb nővére Karolin, Breznay István felesége.

Anyámnál legyen, járjon az Evangélikusok Pesti iskolájában, s használja Clair Ignácz Gymnasticus Intézetét is, mit másutt nem lehet, Tanítója egy uttal az universitasban földmérővé készülhetett volna, s ez lett volna reá nézve a leg jobb pártfogás — mert az új törvények után, egy jó földmérőnek, nem csak a pénz dolgába de különben is becsületteljes állás ajánlkozik. — Im ez volt óhajtasik szebbike. — De hogy ezt létesíthessék, kettő kell, elvesztett szabadságom vissza nyérése, s mód Pesten élhetni. Amazt reményelem — mert szomorú volna, ha egy ember kinek keble tiszta mint a fényes nap, ártatlansága érzetében, még ezt sem remélhetné. — de a másik? — A pálya mellyre $4\frac{1}{2}$ év óta az egész Hon szeme láttára futok, az ügyvédi pályáról egy kissé le térített, 's most a midőn amannak vége van, kérdés, találkozom e annyi bizalommal ezen, mint amazon találkoztam. — Ez óhajtasra való nézve tehát várjunk az időtől.

B. Fischer adósságom eránt meg citáltatott — Veres Compareált helyettem — Irjon kérem édes atyám neki, 's kérjen várakozást, mert a tömlöczből nem fizethetek, különben meg lett volna e' vásár alatt.

Az Ujhelyi ház iránti pör sürgetését, minden módon lelkére kötöm édes atyámnak — soha sem volt pénzre nagyobb szükségek mint most, mert most nem kereshetünk. — Liedeman levelét minden esetre meg tartani kérem a Status Obligatióról — gondolom író asztalom bal fiókájában — talán egy originalis admonitionalis levelében van két sorsjegy a 20-ik Májusban huzandó Ehrenhauseni nagy Lottóra — nyakamba tolták — a szerentse tudom nem kerget, azonban csak ezt is tudniok kell.

Az Elefánt tsont nagy Pokált, szeretném ha valaki meg venné — nem nekünk való az — inkább olly antiquariusnak mint Jankovich — 20 aranyat már akartak érte adni, talán nem vesztett becsében, az által hogy birtokunkban volt.

Ha egy Schach játékom volna, úgy el játszának magammal mint annak a rendi. Dohányt, Czigarót, mósdó szappanyt, 's kéz mosó mandula port közelebbi alkalommal kérek.

Ha levelet írnak édeseim — ismét kérem, ne legyenek sem ki fakadások, sem ömledések — sok idegen kézen mennek keresztül. — Aztán a ki fakadás gyengeségre mutat, türni méltósággal a' férfiúnak 's ártatlannak, kötelessége. — Istennek leg szebb áldását mindnyájokra. K. Lajos».

VI. A bécsi utasítás.

Lederer nagyon várta már Bécsből a Kossuthtal való bánásmód szabályozását és így bizonyára megnyugvással fogadta Hardegg gróf lovassági tábornoknak, a legfőbb haditanács elnökének május 19-én kelt levelét, melyben közli, hogy Kossuth őrizetére vonatkozó javaslatot Ófelségének már előterjesztette, egyúttal azonban jóváhagyólag már most is tudomásul veszi és helyesli mindazokat az intézkedéseket, amiket Lederer e tárgyban eddig tett.¹

Ferdinánd király május közepén végre döntött a Kossuthtal szemben tanúsítandó bánásmódról. Utasítását a legfőbb haditanács elnöke két rendeletben közölte Lederer tábornokkal.² Az első rendelet május 17-én kelt s csak röviden azt mondja, hogy mindaddig, amíg a Kossuth elleni per előkészületeit be nem

¹ Generalkommando Präs. geheim. Nr. 117. 1837. V. 21.

² Generalkommando Präs. geheim Nr. 122. 1837. V. 21. és Generalkommando Präs. geheim Nr. 138. 1837. V. 27.

fejezik, Kossuthot szigorú, titkos fogságban (strengé, geheime Haft) kell tartani s az őt kihallgató bírósági közegeken kívül senkit sem szabad cellájába bocsátani, különösen pedig tilos családtagjaival való érintkezése. Ha kihallgatásai már véget értek és a per olyan stádiumba jutott, hogy Kossuthot a további tárgyalásokon védő képviselheti, akkor megengedheti a főhadparancsnokság, hogy ez a védő Kossuthal érintkezzék. Természetes azonban, hogy ez csupán a legszigorúbb felügyelet és ellenőrzés mellett történhetik.

Május utolsó napjaiban azután végre megkapta Lederer a várva-várt részletes utasítást, amelynek egy példányát a bécsi kormány a nádorhelyettesnek, Cziráky grófnak is megküldötte. Az utasítást kísérő iratban megemlíti Hardegg gróf azt is, hogy Őfelsége ez utasítás kiadása alkalmával még szóbelileg is megbízta Hardegget azzal is, hogy Lederert figyelmeztesse az utasítás pontos betartására, különösen pedig arra, hogy ennek minden pontját, főleg a Kossuthal érintkező ténnyeljárásokról szóló részletes utasítások tudatában a legpontosabban hajtsa végre s ügyeljen főleg arra, hogy a Kossuthnak engedélyezett levélírás után írószer ne maradjon a fogoly kezei között.

A részletes legfelsőbb utasítás, amely május 26-án kelt, így hangzik: Az a kedvezmény, hogy Kossuth könyveket olvashat, továbbra is érvényben marad. Nehogy azonban ezzel visszaéljen, csupán teljesen veszélytelen tartalmú könyveket szabad neki adni s ezeket az általa kért könyveket minden egyes alkalommal más és más könyvkereskedőnél kell beszerezni, új példányban, a kincstár költségére. A könyveket a Kossuth felügyeletével megbízott tiszt minden további szóváltás nélkül köteles neki átadni. Azokat a könyveket, melyeket a fogoly már elolvasott, a felügyelő tiszt azonnal elveszi tőle, gondosan átvizsgálja, senkinek meg nem mutatja, hanem a per befejeztéig zár alatt őrzi. Más úton-módon könyveket a cellába bejuttatni szigorúan tilos, s azokat amelyek már most birtokában vannak, a felügyelő tiszt átolvasás után szintén zárja el. Ugyanilyen eljárást kell követni az Allgemeine Zeitung megrendelése és kézbesítése körül.

Kossuth szüleinek megengedhető, hogy fiuknak, amikor akarnak levelet írhasanak, s ezekre választ is kaphatnak. Ennek az érintkezésnek szigorú feltétele azonban az, hogy a levelekben csakis családi ügyekről lehet szó. A leveleket a szülők a kincstári ügyek igazgatóságának egy tisztviselője, a fogoly pedig a felügyelő tiszt jelenlétében köteles megírni, külön erre a célra nekik átadandó levélpapíron. A levelek tartalmát a caesarum director felülvizsgálja és csak azokat a leveleket továbbíthatja, amelyeknek tartalma kifogás alá nem esik.

Hangszereket, továbbá minden egyéb dolgot, ami egy fogoly helyzetével össze nem egyeztethető, Kossuthnak beküldeni nem szabad. Egyéb megengedett tárgyat, mint fehérneműt, ruhákat, veszélytelen tartalmú könyveket, a caesarum director gondosan vizsgálta át s csak akkor engedje meg bevitelüket a tömlőbe, ha a felügyelettel megbízott tiszt ezeket személyesen veszi át. Minden intézkedést oly gondosan kell végrehajtani, hogy ezt a veszélyes foglyot a külvilágtól teljesen elzárják.

Mivel pedig Kossuth édesanyja egyik levelében felemlíti, hogy a caesarum director nyilatkozata szerint a fogoly fogságát megszigorító rendszabályokat a főhadparancsnokság adta ki, Őfelsége elvárja a caesarum director eszélyességétől, hogy a jövőben minden olyan nyilatkozattól tartózkodni fog, amely alkalmas arra, hogy a katonai hatóságok pontos kötelességteljesítését úgy tüntesse fel, mintha ez önhatalmú erőszakoskodás volna.

VII. Újabb levelek.

Kossuth édesanyja¹ május 28-án újból írt levelet fiának. Ez a levél Lederer tábornoknak nagy fejtörést okozott, mert véleménye szerint egyes pontjai bár nem veszélyesek, de minden esetre különösek. Ezért a levelet egyelőre nem küldte be a börtönbe, hanem újbóli megfontolás céljából visszaküldte Beöthy direktornak. A levél így hangzik:²

«28-ikán. Reggel 8 órakor.»

«Szeretett jó Lajosom! Óhajtvá várt soraidat tegnap dél után vettem; egészséged, azt írod lelkem, túrhető, de gyomor gyengeségeid meg elő jöttek, hiszen ez volt fő bajod, ezért ezt ne bocsásd megint annyira, hogy vissza ess veszedelmes állapotodba, de jókor kell rajta ismét segíteni; én ugyan ezt is megmondom Dr. Balogh Urnak, de tudod, ezen szó nem elég: hogy gyenge, de miképen nyilatkozik, micsoda érzésekkel, ez ha le írható, igen környülménessen írd meg, ha pedig orvos szükséges, el ne mulasd, Lelkem! velünk tudatni, mert mindent inkább bírunk, mint betegen tudni Téged, nem is helyeslem, hogy egészen félbe szakasztottad az Curát, hiszen Mélt. fő Director Ur meg parancsolta, hogy Homeopathis főznek, ha kívánod számodra a mit kívánsz. Balogh Ur arra figyelmeztetett, hogy gyenge gyomrod lévén, ha nem is érzel is most nagy bajt (ezt leveled vétele előtt mondotta), írnam meg, hogy olly eledéleket válassz, mellyeket gyomrod meg bir, nem lévén comótiód, hiszen most már van Csirke, és jobb vólna, ha keveset vacsorálual is, nem tudni, teszed-é? — Ágoston még 7-én ezen hólnapnak el utazott, és még se jött meg — ma várják; közleni fogom vele leveledet. Malonyai írt neked, a hol bocsánatot kér 's menti magát, hogy nem akart meg sérteni, 's azt írja, hogy perünket által nézte, és hogy az olly jó lábbon van, hogy azt meg nem nyerni nem lehet, kérte Dráveczkit, hogy hozna végítéletet benne és meg is ígérte, és azt hiszi Malonyai, hogy legfellyebb esztendő alatt vége lesz (ez nagyon nem hamar van), mostani helyzetünkre nézve azt hiszem hamarabb lesz. Atyád is írt Bornónak és Linának szóval meg mondotta, hogy ha leg kissebbet veszen észre, hogy Bornó nem elég kedvel viszi, vegye el tőlle és Gentzy Gidának adná, jó lesz-é ez? — írjál erről. Az Ehrenhausen Ziehung meg történt, de nem valánk azok, hogy nyernénk. B. Wesselényi kér, írál rólla, miben van a Status Obligatiok dolga, azok nállad lévén, hól vannak? azok mellyek közössek is az tieddel talán el vétettek? még nekünk semmi vissza nem adódott. — Éppen itt van Ágoston, köszönt 's üzeni, hogy gonddal lesz azon Pap Koszta perére, de még Nádor Referense nincs, a mit tehet tenni fog benne; most már csak arra kérlek, kedves jó fiam! írjál gyakrabban, mert ez egy, a mi most örvendeztethet. Hidd el, hogy ártatlanságod tudata, békén tűrni erősít mind addig, még hogy létedről bizonyos vagyunk soraid által. Mélt. Fő Director Ur ígérte, hogy perbe idéztetésed nem fog már haladni. — A Bor porzióra nézve jó észre vételed van, nem muszáj annyit inya. — Áldjon az Ég jó egészséggel, örizzen, oltalmazzon. — Csókolunk forrón szerető testvéreid, Atyád és határtalanul szerető Anyád.»

¹ Kossuth Lászlóné született Weber Karolina (1770—1853).

² Generalkommando Präs. geheim. Nr. 143. 1837. V. 29.

E levélben Lederer az alábbi két mondatot találja szerfölött gyanusnak :

«Malonyai irt neked, a hol bocsánatot kér 's menti magát, hogy nem akart meg sérteni, 's azt írja, hogy perünket által nézte, és hogy az olly jó lábon van, hogy azt meg nem nyerni nem lehet, kérte Dráveczkit, hogy hozna végítéletet benne és meg is ígerte, és azt hiszi Malonyai, hogy legfellyebb esztendő alatt vége lesz.»

Azt mondja erre Lederer : lehetséges, hogy ez a családnak egy magánperére vonatkozik. De ki az a Malonyai és Dráveczki?

«B. Wesselényi kér, irnál rólla, miben van a Status Obligatiók dolga, azok nállad lévén, hól vannak? azok mellyek közössök is az tieddel talán el vétettek? még nekünk semmi vissza nem adódott.»

Ez a mondat Lederernek azért gyanus, mert Kossuth eddigi leveleiben aprólékosan beszámolt a legkisebb pénzbeli ügyleteiről is, és most egyszerre kötelezvényekről beszélnek, melyek állítólag báró Wesselényi birtokában vannak.

Kossuth nővérének egy valószínűleg korábbi, alább közölt levelét, valamint a fogolynak erre írt válaszát Lederer minden megjegyzés nélkül továbbította.

«Kedves Lelkem, Lajosom! Fájdalmas két héti itt mulatásom után indulóba vagyok, nem kell le irnom minő érzéssel megyek, millyen érzéssel hagyom itt Kedves Szüleinket 's Testvéreimet. Te tudod Kedvesem menyi bajjal juthatok én ahoz, hogy Pestre jöhessek 's millyen kevés reményem van azt ismét tehetni, de azért hálát adok az Égnek, hogy most jöttem bár igen fájdalmas azon édes remény után, az keserű csalódás téged nem láthatni, de látván, hogy Kedves Szüleinket az érted való fájdalomon kívül, legalább más gond nyomni nem fogja 's hogy minden meg történik, a mi csak történhet, leg alább az ő jövődjükön nem aggódok, de az tieden sem, mert szomorú dolog lenne, ha még téged is kedvesem ártatlanságod mellett veszély fenyegetne, bizok tehát az Istenben! s az Igazságban 's bár fájdalmas érzéssel, de békén türom azt, a mit nem váltóztathatok és várom a jobb jövődöt. Gyermekeim igen óhajtottak volna látni, örömd lett volna benne, ha láthattad volna mint fejlődnek ki, s mint szeretnek téged. Férjem ezer köszöntését 's csókjait küldi neked, nem gondolta hol kapod azt, és tudom neki is igen fog fájni. Végzem soraimat, mert csak úgy kell irnom, hogy annyi sok kézen menvén ált, valaki fel ne akadjon azokba, és vissza ne küldjék, de minék is fesse az, mit érez kinzott Szivem, tudom elevenen áll előttd. Áldjon az Ég minden áldásával, tartsa meg egészségedet mire főképpen kérlek légy figyelemmel, adja vissza mi elébb szabadságodat, hogy ölelhessen határtalanul szerető testvéred. Lina.»

Kossuth válasza :

«Május 30. 1837.»

«Kedves jó Anyám! Ma vettem Lina hugomnak kis céduláját, mellyet alkalmasint még 22-én, mint elmenetelének határozott napján irt. Csudálkozom, hogy Kedves Szüleimtől semmit sem vettem avval együtt 's bizonyosnak hívén, hogy Lina már nincs itt, e' sorokat tsak azért írom, hogy Kedves jó Szüleimet egészségem türhető volta 's lelki, testi erőm tekintetében meg nyugtassam. — Szükségem most még

semmire sincs. Levelüket óhajtva várom 's az alkalom, melly azt el hozza egy uttal néhány már el olvasott könyvet innen vissza vihet. Kezeiket csókolom, Testvéreimet ölelem

K. Lajos.»

Beöthy directornak július 1-én kelt válasza¹ eloszlatta Lederer gyanuját, az előbb említett levél két aggályos pontja felől. Megnyugtatja, hogy Kossuth irataiból tudja azt, hogy neki Zemplén megyében több ügye van folyamatban, az egyik ügyét Dráveczki bíró tárgyalja. Malonyai pedig zemplénmegyei ügyvéd és most Kossuth távollétében ügyeit vezeti. A Staatsobligatiók ügye sem homályos, mert Kossuth iratai között, — melyek most a kir. ügyész őrizetében vannak — találtak ilyen értékpapirokat, lehetséges tehát, hogy báró Wesselényi szintén részes ezekben. Mindezek alapján tehát Beöthy a levelek kézbesítését megengedhetőnek tartja. Ezt az utasítást Lederer pontosan teljesíti s Stocklassa főhadnagy útján a leveleket Kossuthnak átadta.

Június 6-án a fogoly ismét ír egy levelet édes anyjának.² Hiába volt Sebes főhadnagynak minden figyelmeztetése, hiába Lederernek minden szigorú intelme. A béklyókba zárt és ártatlansága érzetében lázongó türelmetlenség panaszát parancsszóval megfékezni nem lehet. Kossuth levelének első részében kifakad állapota felett s levelének ezek a sorai Lederert mófidelett felingerlik. A caesarum directorhoz küldött kísérő iratában határozottan kijelenti, hogy e levél első része ellenkezik mindazzal, amit Ófelsége e veszélyes államfogollyal való bánásmód tekintetében megengedett. Kossuth édesanyja valószínűleg összes ismerőseinek fel fogja olvasni ezt a levelet s azokat felingerli a törvényszék ellen. Ha Beöthy director mindezen figyelmeztetés dacára, a levelet továbbításra mégis alkalmasnak találná, akkor Lederer ezt az utasítást még ezúttal teljesíteni fogja, de a jövőben ilyen hangú leveleket a fogolynak vissza fog adni és semmi szín alatt sem továbbít. Ajánlatosnak tartaná, ha Kossuth édesanyja figyelmeztetné fiát arra, hogy levelében csak egészségi állapotáról és jelentéktelen családi ügyekről beszéljen, mert ilyen hangú levélváltást a jövőben megengedni nem lehet.

Beöthy director ezúttal ugyanúgy vélekedett, mint Lederer és a levelet június 9-én visszaküldte azzal az utasítással, hogy azt, mint nem kézbesíthetőt, Kossuthnak adják vissza.³

A levél így szól :

Június 6-kán estve 1837.

«Kedves Anyám! Első Juniusróli becses levele folytában sokat lehetne, sokat kellene válaszolólágnom, de már tapasztaltam, hogy ilyesmiről hasztalan irok; nem adatik kézhez levelem. Azért csak annyit, hogy ha meg gondolom, miképpen a nyilvánosság vólt az elementum mellyben éltem, és törvényt soha még gondolatban sem sértettem, még is nemcsak hogy szabadságom el vétetett, de már 5-ik hete vagyok fogva, és nélkül hogy csak meg is mondanák, miért? 's mi oknál fogva, és ha meg gondolom, hogy a terminus vége közeleg 's előttem ennek következésében több hónapos fogság ki nézése áll védelem lehetsége, 's ítélet nélkül, mig ellenem (az édes Anyám levele szerinti mondásához képest a Mlgos Kir. Ügyigazgató Urnak), Isten tudja minő Investigatiók tétetnek; — ez valóban olly állapot, mellynek nyugott szívvel el tülésére

¹ Generalkommando Präs. geheim. Nr. 148. 1837. VI. 2.

² Generalkommando Präs. geheim. Nr. 160. 1837. VI. 7.

³ Generalkommando Präs. geheim. Nr. 170. 1837. VI. 11.

csak olly resignatio 's olly tiszta kebel képes mint az enyim. De hálát adok az Istennek ! hogy mind a kettőt meg adta, 's kérem édes Szüleimet is erre támaszkodva nyugodtak legyenek' s ne veszítsék el azon béke türelést, mellyet édes Anyám utóbbi leveléből fogyni látok. — Az az oka, hogy e sorokat írom, 's az oknál fogva legalább remélem nem tagadtatik meg e sorok olvasása édes Szüleimtől.

Balogh Dr. Urnak szíves gondoskodását hálás szívvel köszönöm. Egésségem mégis türelhető. — Tisztaság, ki szolgálat mint fogságban lehet, vagy eledel tekintetében nincs panaszom ; — 's azoknak kik velem hivataljoknál fogva érintésben vannak, velem való bánás módjok kötelességek szoros meg tartása mellett olyan, hogy méltánylásra és becsülésre kötelez. — A' Bor egy formán jó, de a mellett maradok hogy drága, 1000 ftnál többbe jó egy hordó. — Most még van mit olvasnom ; Csak Magyar Ujságot is kaphatnék. — A Czigarró jó, de még jobb szeretném az Amsterdami kaphatni, a Casinó alatti dohánykereskedésbe. — Itt levő pipáimat szeretném fel cserélhetni, más háromért, mert el romlanak örökké használódván. Jósika munkáit 's Fesler 3 első darabját vissza küldöm.

Linát, Milit, és sogoraimat szívesen csókolom — valamint édes Szüleimnek is kezeiket, 's hugaimat ölelem — Isten áldása mindnyájokra.

K. Lajos.»

Nem lehet csodálkozni, hogy Kossuth elfogatása után a felzaklatott fantázia arról beszélt, hogy Kossuthot a várparancsnokság földalatti nyirkos börtönbe zárta s embertelenül bánik vele. Ez a tévhit még később is terjedt a köztudatban. Hallhattuk Lederer első jelentéséből, hogy a kijelölt cellát, melynek ablakai az udvarra nyíltak, külön kitakarították és meszeltették. Kossuthnak pedig ez a levele megdönthetetlen bizonyítéka annak, hogy vele bár szigorúan, de a fontos államfogoly személyéhez méltó módon bántak.

Markó Árpád.

(Vége következik.)

A HALÁL ELŐL.

*Egy ember meghalt. Fussunk, meneküljünk,
A föld nyitott meg lábaink előtt!
Hová legyünk, hogy minket el ne nyeljen?
Hová rejtőzzünk halált-rettegők?
Egy ember meghalt. Leskel a halál.
Bujjunk közel az éllel szent vízéhez,
S mint tikkadt vándor harmatos jalombot,
Öleljük át a gyermek drága testét
És hallgassuk az ős melódiát.
Talán a frissen habzó életárból
Egy éltető csepp átszivárg belénk,
S a vén Kaszás vakon lovább robog,
Amíg átjónnak és takarnak
Tavaszi indák, lágy gyerek-karok!*

Zergényi Ella.